

BANKOVÝ DOHĽAD NA PRELOME TISÍCROČÍ

Monika Bačová

Ekonomická univerzita v Bratislave, Podnikovohospodárska fakulta Košice,
Katedra ekonómie

The existence of banking supervision is necessary for accurate functioning of banking sector. Banking supervision checks and controls if rules of prudential banking behaviour are kept. The organization of banking supervision is not the same in developed countries.

The contribution is focused at necessity of existence of banking supervision at its establishment and activities. The central bank determine prudential banking behaviour, which banks must keep. The goal of rules of prudential banking behaviour is to minimize the risks of banking business.

To the most important rules of the prudential banking behaviour belong for example estimating market risks and risks of clients and creating reserves to cover losses resulting from these risks, keeping the minimal capital adequacy, limiting the granting of especially risky credits, keeping to the rules of liquidity.

In the past each country determined its own rules of prudential banking behaviour. At present these rules come closer to each other.

The end of this paper focused at the comprehensive evaluation of banks. It indicates also on the existence of the evaluating system CAMEL, which is the internationally spread universal standard.

Úvod

Hlavnou úlohou bánk je sprostredkovanie finančných prostriedkov medzi jednotlivými ekonomickými subjektami. Pri tom podnikajú s cudzími finančnými prostriedkami. Svoju činnosť preto musia uskutočňovať obozretne.

Základným cieľom pravidiel obozretného podnikania bánk je zabezpečenie ich zdravého a nerušeného fungovania a znižovanie rizík, ktoré banky pri svojom podnikaní podstupujú, na prijateľnú úroveň.

Na prelome tisícročí pred bankovým dohľadom stojí celý rad nevyriešených úloh a nezodpovedaných otázok. Na finančných trhoch v dôsledku globalizácie a liberalizácie dochádza k obrovským zmenám. Spolu s rozvojom finančných sprostredkovateľov musí sa rozvíjať aj bankový dohľad. Úpadok bánk v mnohých krajinách núti bankový dohľad podniknúť kroky smerom ku vypracovaniu medzinárodných štandardov pre obozretné podnikanie bánk.

V tom istom období vypracovanie medzinárodných pravidiel nedokáže v plnej miere zabezpečiť zdravý chod národných bankových sústav. Medzinárodné štandardy sú schopné zahrnúť len minimálne a základné podmienky zdravého fungovania bánk. Národné orgány bankového dohľadu ich následne musia upraviť na svoje podmienky a doplniť o národné špecifiká.

Nevyhnutnosť existencie bankového dohľadu

Nevyhnutnosť existencie bankového dohľadu je v literatúre často zdôvodňovaná tým, že napomáha zabezpečeniu stability bankového sektora, ktorá je základom pre stabilný ekonomický vývoj. Ďalším faktom je, že banky vykonávajú špecifické činnosti.

Každá banka disponuje vlastným kapitálom, ale aby mohla realizovať a rozvíjať svoje podnikateľské aktivity, potrebuje väčší kapitál. Za tým účelom získava dočasne voľné finančné prostriedky od svojich obchodných partnerov (domácností, firiem, vlády), ktoré pre ňu predstavujú cudzí kapitál – cudzie zdroje. Takto získaný objem cudzích zdrojov značne prevyšuje objem vlastných zdrojov banky. To znamená, že vklad v banke predstavuje pre veriteľa pohľadávku voči banke, ktorá kapitálovo nie je krytá bankou. Iba časť vkladov je chránená vďaka bankovej regulácii vo forme ochrany vkladov. Zvyšná časť vkladov nie je chránená a v prípade, že dôjde k tomu, že banka sa stane nesolventnou, je nedobytnou. Dôležitým prvkom v tejto oblasti je dôvera v banku. Pokiaľ by majitelia dočasných voľných finančných prostriedkov nemali dôveru v banku, že sa ich úspory v banke nestratia, hľadali by iné možnosti, ako svoje úspory uložiť a zhodnotiť. Na druhej strane, však, vysoký podiel cudzích zdrojov nabáda bankárov ku riskantnejšiemu správaniu. Vyplýva to zo skutočnosti, že riskantnejšie aktivity sa javia byť aj ziskovejšími. V prípade, že obchody sa vydaria, prinesú vyšší zisk, ktorý pripadne majiteľom – akcionárom banky. V opačnom prípade, v prípade straty, ktorá môže viesť banku do krachu, straty ponesú na „svojich pleciach“ veritelia banky.

Banka na jednej strane získava dočasne voľné finančné prostriedky od veriteľov a na strane druhej tieto prostriedky alokuje na miesta, kde sú potrebné pre ďalší rozvoj, najčastejšie vo forme úveru. O tom, že komu, na aké účely, za akých podmienok banka poskytne úver rozhoduje banka sama na základe zhodnotenia jej dostupných informácií o žiadateľovi o úver. Banka pri posudzovaní žiadosti o poskytnutie úveru má k dispozícii len obmedzené množstvo informácií o dôveryhodnosti žiadateľa – budúceho dlžníka ako aj o jeho zámere naplniť dohodnuté podmienky. Znamená to, že pri každom úverovom obchode banka podstupuje určité riziko nedodržania dohody, prípadne riziko nesplácania úveru – úverové riziko. Čím má banka k dispozícii menej kvalitných informácií o budúcom dlžníkovi, tým hrozí vyššie riziko poskytnutia zlého úveru, ktoré vyplýva z rizika alebo problému nežiadúceho výberu, ktorý nastáva pred poskytnutím úveru. Po uzavretí úverovej zmluvy dochádza k ďalšiemu problému, ktorý je v literatúre často označovaný ako morálny hazard. Jeho podstata spočíva v tom, že dlžník nemá záujem dodržať dohodnuté úverové podmienky (napríklad účelovosť úveru – poskytnutý úver využije na financovanie podstatne rizikovejších podnikateľských aktivít ako boli dohodnuté v úverovej zmluve, prípadne bude neochotný alebo neschopný daný úver splácať).

Uvedené dva závažné problémy v rámci úverového vzťahu – nežiadúci výber (pred poskytnutím úveru) a morálny hazard (po poskytnutí úveru) súvisia s existenciou problému, v literatúre označovaným ako problém asymetrie informácií, ktorý je ďalším argumentom pre nevyhnutnosť existencie bankového dohľadu. Uvedený problém môže dorásť do takých rozmerov, že banky nebudú alokovať zdroje do produktívnych ale do rizikových oblastí.

Problém asymetrie informácií a z nej vyplývajúce riziko nežiadúceho výberu a riziko morálneho hazardu je banka schopná ovplyvňovať dvoma spôsobmi: stimulovaním správania sa dlžníka tak, aby bolo v súlade so záujmami banky a monitorovaním správania sa dlžníka v priebehu celého úverového vzťahu a v prípade zistenia nedostatkov uskutočňovaním nápravných opatrení.

Banka v záujme čo najlepšieho spoznania svojho dlžníka získava informácie o dôveryhodnosti žiadateľov o úver, ktoré jej v konečnom dôsledku prinesú zisk. Na druhej

strane však veritelia banky, ktorí banke poskytujú svoje úspory nie sú schopní získať dostatočné informácie, na základe ktorých by mohli posúdiť správanie sa bánk, ktoré často môže byť veľmi riskantné. Je to ďalší príklad problému asymetrie informácií, ktorého riešenie je súčasťou bankového dohľadu.

Ďalším argumentom pre potrebu existencie bankového dohľadu je, že dlžníci spravidla požadujú prostriedky na obdobie dlhšie ako sú vkladatelia (veritelia) schopní a ochotní poskytnúť svoje vklady banke. Znamená to, že banky zabezpečujú transformáciu krátkodobých úspor veriteľov na dlhodobé investície dlžníkov. Takáto transformácia (termínová premena) je pre banku jednou z ústredných funkcií a súčasne aj jedným z kľúčových zdrojov rizík, pretože jej dôsledkom môže byť nízka likvidita banky, ktorá môže prerásť až do nesolventnosti banky. Nesolventnosť banky môže následne ovplyvniť efektívnosť i rozsah finančného sprostredkovania čo môže vyústiť do krachu (bankrotu).

V transformujúcich sa ekonomikách jedným z argumentov pre bankový dohľad je nedostatočná prepracovanosť trhových nástrojov a obmedzené pôsobenie trhového mechanizmu, relatívna hospodárska nestabilita a samotný transformačný proces. Ako argument pre striktnú reguláciu býva uvádzaná aj snaha chrániť domáce banky pred zahraničnou konkurenciou¹.

Pri vymenovávaní argumentov pre bankový dohľad nemôžeme zabudnúť ani na skutočnosť, že vklady v bankách predstavujú peniaze v zmysle transakčnom (hotovosť na bežnom účte alebo termínované vklady v deň splatnosti môžu byť vo všeobecnosti použité a sú akceptované ako platobné prostriedky a prostriedky na zaplatenie dlhov voči tretím stranám). Výsledkom je skutočnosť, že banky sa nachádzajú v centre platobného systému, ktorého efektívnosť je rozhodujúca pre celkovú stabilitu ekonomiky.

Niektorí ekonómovia za najdôležitejší dôvod pre existenciu bankového dohľadu považujú nevyhnutnosť ochrany veriteľov bánk (majiteľov vkladov), ktorí, ako sme už vyššie spomenuli, majú obmedzenú možnosť získať dostatok informácií o hospodárení banky a kontrolovať ako banky využívajú ich peniaze. Prítomnosť bankového dohľadu ako orgánu, ktorý zastupuje vkladateľov a háji ich záujmy, potom zvyšuje dôveru vkladateľov v banku.

O nevyhnutnosti jeho existencie hovoria aj skutočnosti, že po roku 1980 skoro v 130-ich krajinách došlo k úpadkom bánk, ktoré mali odozvu i v celom hospodárstve.

Nevyhnutnosť existencie bankového dohľadu v súčasnosti spočíva aj v tom, že činnosť bánk je riskantná a bankové operácie podliehajú rôznym rizikám bankového podnikania. Práve preto jednou zo základných úloh bankového dohľadu je vytvorenie pravidiel bezpečného a obozretného podnikania, dodržiavaním ktorých je možné ovplyvňovať riziká. Druhou neoddeliteľnou súčasťou bankového dohľadu je samotný dohľad nad dodržiavaním stanovených pravidiel. Jeho cieľom je, aby inštitúcia bankového dohľadu sa presvedčila o tom, že vedenie úverovej inštitúcie pravidelne vyhodnocuje podnikateľské riziká a je schopné ich ovplyvňovať, to znamená, že má na to vytvorenú potrebnú organizáciu, vydané interné predpisy, vytvorený vhodný informačný systém, že dodržiava pravidlá obozretného podnikania a že jej celkové správanie sa pohybuje v prostredí medzi bezpečnosťou a primeraným ziskom.

Bankový dohľad zahŕňa tri základné oblasti:

- upravuje možnosti vstupu na finančný trh
- stanovuje pravidlá obozretného podnikania

¹ Polouček, S.: České bankovníctví na přelomu tisíciletí. s. 163

- odchod z finančného trhu – možnosti zániku.

V záujme zabezpečenia bezpečného fungovania bankového systému je nevyhnutné, aby subjekty, ktoré vstupujú do bankového systému, mali k dispozícii minimálny kapitál, vytvorené vhodné technické a organizačné podmienky ako aj kvalifikovaných odborníkov vo vedení.

Obozretné podnikanie bánk

Pravidlá obozretného podnikania bánk stanovuje centrálna banka, na Slovensku - Národná banka Slovenska. Ich cieľom je minimalizovať riziká bankového podnikania, aby veritelia bánk - vkladatelia boli chránení pred stratou svojich úspor a aby bolo zabezpečené plynulé fungovanie bankového systému - aby boli dodržané základné zásady podnikania bánk:

- zásada bankovej rentability,
- zásada likvidity a
- zásada bezpečnosti.

Medzi najdôležitejšie pravidlá obozretného podnikania bánk môžeme zaradiť napr. odhad trhových rizík a rizík klientov a tvorbu rezerv na krytie strát, ktoré vyplývajú z týchto rizík, dodržanie minimálnej kapitálovej primeranosti, obmedzovanie poskytovania zvlášť rizikových úverov, dodržiavanie pravidiel likvidity.

V minulosti každá krajina si sama stanovovala svoje vlastné pravidlá obozretného podnikania. V súčasnosti sa tieto pravidlá približujú (pozri Tab. č. 1).

Hlavným iniciátorom zmien bankovej regulácie a dohľadu je Bazilejský výbor bankového dohľadu (Basle Committee of Banking Supervision, BCBS), ktorý bol založený v roku 1974. BCBS v spolupráci s BIS (Bank of International Settlements) vypracoval návrh na výpočet kapitálovej primeranosti, ktorý je najväčším úspechom medzinárodných inštitúcií regulácie a dohľadu v procese zladovania národných úprav bankového podnikania. Ako Cookova miera kapitálovej primeranosti (Cook ratio), tak aj metodológia klasifikácie kapitálových položiek, tiež idea prepočtu rizikovo vážených aktív boli včlenené do inštrumentária národných inštitúcií regulácie a dohľadu v EÚ, ale i v ďalších krajinách. Rozdiely medzi jednotlivými krajinami spočívajú predovšetkým v rozdielnom prístupe k stupnici rizikivosti, na základe ktorej banky prepočítavajú úhrn rizikovo vážených aktív a dávajú ho do pomeru s objemom vlastného kapitálu.

Obozretné podnikanie bánk na Slovensku je regulované opatreniami Národnej banky Slovenska, ktoré vychádzajú z medzinárodných princípov a odporúčaní Bazilejského výboru pre bankový dohľad - pozri Tab. č.1 Pravidlá obozretného podnikania bánk.

Minimálna kapitálová primeranosť je vo všetkých krajinách uvedených v Tab.1 stanovená vo výške 8%. Opatrenie Národnej banky Slovenska č. 5/1997 o kapitálovej primeranosti bánk stanovilo bankám povinnosť dodržiavať minimálny limit kapitálovej primeranosti vo výške 8%. Účelom tohto opatrenia je ustanoviť minimálny pomer kapitálu k rizikovo váženým aktívam banky, ktorý zabezpečí schopnosť banky kryť z vlastných zdrojov straty vyplývajúce z úverového rizika, ktoré znáša pri svojom podnikaní a súčasné zachovanie schopnosti v plnej výške plniť svoje záväzky.

Úverová angažovanosť v súlade s Bazilejskými dohodami nesmie prevýšiť 25 % kapitálu banky. Opatrenie Národnej banky Slovenska č. 3/1994 stanovuje bankám mesačné

sledovanie úverového rizika, ktoré spočíva v možnosti straty bánk z vysokej miery úverovej angažovanosti voči jednému alebo niekoľkým dlžníkom tvoriacim jednu vzájomne ekonomicky prepojenú skupinu. Čistá úverová angažovanosť voči nebankovým klientom nesmie prevýšiť 25 % kapitálu banky, voči bankovým klientom 80 % a agregovaná výška všetkých čistých úverových angažovaností prevyšujúcich 15 % kapitálu banky nesmie prevýšiť 800 % jeho hodnoty. Účelom tohoto opatrenia je obmedziť v čo najväčšej miere veľkosť strát, ktoré by mohli vzniknúť banke v dôsledku neplnenia záväzku jediným alebo viacerými klientmi.

Tab.č.1: Pravidlá obozretného podnikania bánk

Pravidlo	Bazilejské dohody	Európska únia	Spojené štáty americké	Slovenská republika
Minimálna výška kapitálu potrebná na založenie banky	nie je stanovená	5 mil. ECU (6 mil. USD)	2 mil. USD	500 mil. SK (1 000 mil. SK)
Kapitálová primeranosť	8 %	8 %	8 %	8 %
Úverová angažovanosť	Nesmie prevýšiť 25 % kapitálu banky	Nesmie prevýšiť 25 % kapitálu banky a agregovaná výška „veľkých úverov“ nesmie prevýšiť 8 násobok kapitálu banky	Stanovené na úrovni jednotlivých štátov v rozpätí 10 – 25 %	Čistá úverová angažovanosť voči nebankovým klientom nesmie prevýšiť 25 % kapitálu banky, voči bankovým klientom 80 % a agregovaná výška všetkých čistých úverových angažovaností prevyšujúcich 15 % kapitálu banky nesmie prevýšiť 800 % jeho hodnoty.
Pravidlá likvidity	Usmernenie na sledovanie likvidity	Nie sú stanovené	Hodnotené z času na čas	Povinnosť bánk zabezpečiť likviditu

Prameň: IMF, NBS

Bazilejské dohody obsahujú usmernenia na sledovanie likvidity. Národná banka Slovenska vydala Opatrenie č. 4/1994 ukladá povinnosť bankám zabezpečiť likviditu. Účelom opatrenia je ustanoviť spôsob merania likvidity bánk a pobočiek zahraničných bánk a pravidiel ich bezpečnej prevádzky súvisiace s likviditou.

Popri prijatých menových nástrojoch Národnej banky Slovenska likvidita je ovplyvňovaná aj reálnym vývojom situácie a vývojom na trhu. Ide o pretrvávajúci nedostatok najmä dlhodobých a čiastočne i strednodobých zdrojov, pretrvávajúce problémy kapitálového trhu, nedostatočný počet veľkých investorov, daňové predpisy a i.

Bankový dohľad Národnej banky Slovenska opatrením č. 7/1997 sprísnil pravidlá likvidity bánk a stanovil bankám a pobočkám zahraničných bánk dosiahnuť hodnotu podielu aktív a pasív splatných do jedného mesiaca rovný alebo väčší ako 70 % (do septembra 1997), 85 % (do februára 1998) a 100 % (od marca 1998).

V Tab.1 je uvedená aj minimálna výška kapitálu potrebná na založenie banky. Bazilejské dohody nestanovujú minimálnu výšku kapitálu potrebnú pre založenie banky, ale Direktíva EÚ už hovorí o 5 mil. ECU, v USA to je 2 mil. USD. Minimálna výška peňažného vkladu do základného imania, ktorá je podmienkou pre udelenie povolenia pôsobiť ako banka, je 500 mil. SK alebo čiastka zodpovedajúca tejto sume vo voľne zameniteľnej cudzej mene. Ak predmetom žiadosti o povolenie pôsobiť ako banka je aj vykonávanie hypotekárnych obchodov, minimálna výška peňažného vkladu do základného imania banky, ktorá je podmienkou pre udelenie povolenia pôsobiť ako banka je 1 mld. SK alebo čiastka zodpovedajúca tejto sume vo voľne zameniteľnej cudzej mene.

Obdobne by sme mohli hovoriť aj o ostatných pravidlách. V niektorých pravidlách sa rôzne krajiny zhodujú, v iných sa približujú.

Komplexné hodnotenie bánk

Bankový dohľad zabezpečuje pravidelné preverovanie bánk. Východiskom pre hodnotenie bánk na Slovensku je spracovanie údajov z účtovníctva bánk a z hlásení o kapitálovej primeranosti, úverovej angažovanosti, pravidlách riadenia likvidity, regulácii menových pozícií a o pravidlách hodnotenia pohľadávok a podsúvahových záväzkov bánk podľa rizík v nich obsiahnutých a pre tvorbu zdrojov na krytie týchto rizík (klasifikácia pohľadávok a podsúvahových záväzkov) predkladaných bankovému dohľadu Národnej banky Slovenska. Informačný systém bankového dohľadu prostredníctvom sústavy pomerových ukazovateľov pomáha pri hodnotení a sledovaní tendencií vývoja jednotlivých bánk, skupín bánk a celého bankového sektora Slovenskej republiky. Hodnotenie obozretného podnikania bánk vykonáva bankový dohľad Národnej banky Slovenska aj sústavným výkonom dohľadok na mieste, ktoré majú zároveň aj policajný efekt.

Bankový dohľad je obvykle vykonávaný na základe preddefinovaných štandardov, ktoré určujú „pravidlá hry“ tak, aby sa banky mohli primerane týmto štandardom prispôbiť a podľa nich sa správať. Medzinárodne rozšíreným univerzálnym štandardom v súčasnosti je hodnotiaci systém CAMEL, ktorý sa oficiálne nazýva: Uniform Financial Institution Rating System. Tento systém poskytuje všeobecný rámec pre postihnutie a ohodnotenie všetkých významných finančných operácií a kontrolných indikátorov v činnosti banky. Vykonávateľom bankového dohľadu umožňuje, aby každej banke priradili zložené hodnotenie popisujúce jej celkový stav, ako aj niektoré osobitné oblasti. Bankový dohľad vykonáva komplexné hodnotenie preskúmaním piatich základných oblastí:

- kapitálová primeranosť - Capital adequacy
- kvalita aktív - Asset Quality
- manažment - Management
- výnosy - Earnings
- likvidita - Liquidity.

V dôsledku procesu globalizácie, liberalizácie a inovácie v poslednom čase vzrastá význam trhového rizika – z času na čas dochádza k náhlej zmene úrokových sadzieb. Náhle a prudké zmeny úrokových sadzieb si vynútili, aby komplexné hodnotenie bánk zhrnulo aj trhové riziko, konkrétne posudzovanie a následné hodnotenie citlivosti úrokovej sadzby – Sensitivity.

Kapitálová primeranosť

Kapitál banky je jedným zo základných východísk, ktorý ju oprávňuje podstupovať riziká bankového podnikania. Je dôležité, aby kapitál banky poskytol záruku za podstúpené riziká a aby banka bola solventná v každom okamihu. Dostatočnosť kapitálu bánk je vynútená dodržiavaním stanovených pravidiel, predovšetkým:

- povinnosťou banky dosiahnuť a udržať minimálnu výšku kapitálu potrebnú na založenie banky a
- povinnosťou bánk dodržiavať minimálnu výšku kapitálovej primeranosti.

Stanovená minimálna výška kapitálovej primeranosti zabezpečí schopnosť banky kryť z vlastných zdrojov straty vyplývajúce z úverového rizika, ktoré znáša pri svojom podnikaní a súčasne zachovanie schopnosti v plnej výške plniť svoje záväzky. V súčasnosti medzinárodne prijatým a uplatňovaným štandardom (ako to bolo už vyššie spomínané) je dosiahnutie minimálnej výšky kapitálovej primeranosti vo výške 8 %. Nesmieme však zabudnúť na to, že hodnota dodatkového kapitálu nesmie prevýšiť vlastný kapitál banky.

Ak ukazovateľ kapitálovej primeranosti banky klesne pod minimálnu hranicu 8 %, potom v záujme zabezpečenia platobnej schopnosti banky a v konečnom dôsledku v záujme ochrany veriteľov banky a vkladateľov pred znehodnotením ich majetku orgány bankového dohľadu sú oprávnené zasiahnuť a podniknúť primerané kroky. Takýmito oprávnenými zásahmi bankového dohľadu sú vyzvanie alebo uloženie povinnosti navýšiť kapitál banky, obmedzenie výkonu niektorých činností banky (v záujme ochrany veriteľov obmedzenie prijímania vkladov, zákaz vykonávania určitých aktívnych operácií), zavedenie nútenej správy a v konečnom dôsledku až odobratie povolenia vykonávať bankové operácie.

Ukazovateľ kapitálovej primeranosti stanovuje minimálnu požiadavku, ktorej splnenie zabezpečí krytie rizík, ktoré banka podstupuje pri bankových operáciách, ktoré sú rizikové.

Rozvoj finančného trhu si vyžiadal, aby sa rozvíjali a zdokonaľovali aj pravidlá kapitálovej primeranosti. Základom rozvoja tohoto pravidla je, že banky sú povinné zvlášť sledovať produkty investičného bankovníctva a zvlášť produkty komerčného bankovníctva. U produktov investičného bankovníctva je potrebné stanovovať aj príslušnú rizikovú váhu. U produktov komerčného bankovníctva je výhodné využívať VAR-model (value at risk), t.j. denne pomocou matematicko-štatistických metód odhadovať ich trhovú hodnotu ako aj hodnotu rizika. Výsledkom využitia tejto metódy je odhad strát, t.j. odhad priameho dopadu

na zisk, prípadne na veľkosť kapitálu. Takto zistenú hodnotu rizika potom je potrebné kryť tvorbou primeraných rezerv.

Tab.č.2: Rizikové váhy

Riziková váha	Aktíva
0 %	- pokladničné hodnoty, - pohľadávky voči vláde SR a voči ústredným vládam štátov zóny A, - pohľadávky voči Národnej banke Slovenska a voči ústredným bankám štátov zóny A, - pohľadávky voči ústredným vládam a ústredným bankám štátov zóny B okrem SR, ak sú to pohľadávky v tuzemskej mene príslušného štátu, - pohľadávky zabezpečené pohľadávkami voči vykazujúcej banke a cennými papiermi, ktoré predstavujú nárok na vrátenie poskytnutých peňažných prostriedkov, ktorých vydavateľom je vykazujúca banka, - hodnoty na inkaso s pripísaním platby po jej inkase, - pohľadávky zo zúčtovania so sociálnymi inštitúciami,
20 %	- pohľadávky voči bankám so sídlom v SR alebo v štátoch zóny A, - pohľadávky voči bankám so sídlom v štátoch zóny B okrem SR a cenné papiere ktoré predstavujú nárok na vrátenie poskytnutých peňažných prostriedkov, vydané týmito bankami, ktorých zostatková doba splatnosti nie je dlhšia ako 1 rok, - pohľadávky voči medzinárodným rozvojovým bankám, (napr. Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj, Európska banka pre obnovu a rozvoj, Medzinárodná finančná korporácia, Vnútroamerická rozvojová banka, Európska investičná banka), - pohľadávky voči štátnym fondom, - pohľadávky voči vládam územných celkov štátov zóny A, ktoré sú oprávnené určovať príjmy rozpočtu územného celku, - pohľadávky so zostatkovou dobou splatnosti nie dlhšou ako 1 rok zabezpečené zárukami bánk so sídlom v štátoch zóny B, - hotovostné položky v procese inkasa,
50 %	- pohľadávky voči mestám a obciam, - hypotekárne úvery, ak hodnota pohľadávky nepresahuje 60 % ocenenia založenej nehnuteľnosti, - pohľadávky voči obchodným spoločnostiam, štátnym podnikom a iným právnickým osobám, ktoré boli založené ústredným orgánom štátnej správy alebo zriadené osobitnými zákonmi na účel uspokojovania verejných potrieb,
100 %	aktíva, ktoré nie sú uvedené vyššie, najmä - vklady do základného imania právnických osôb, - pohľadávky z podriadených úverov a zo zmlúv o tichom spoločenstve, ktoré neboli odrátané od súčtu vlastného kapitálu banky, všeobecných rezerv na straty z bankových činností a podriadeného dlhu, - náklady budúcich období, príjmy budúcich období a preddavky, - dohadné položky aktívne, - pohľadávky voči Fondu národného majetku.

Na Slovensku Opatrenie Národnej banky Slovenska č. 5/1997 o kapitálovej primeranosti bánk stanovilo bankám povinnosť dodržiavať minimálny limit kapitálovej primeranosti vo výške 8%. Má chrániť veriteľov banky a vkladateľov pred znehodnotením ich majetku. Účelom tohto opatrenia je stanoviť minimálnu kapitálovú primeranosť. Je to pomer kapitálu k rizikovo váženým aktívam banky, ktorý zabezpečuje schopnosť banky kryť straty vyplývajúce z rizík jej podnikania a pri tom si zachovať schopnosť v plnej výške uhradiť svoje záväzky voči veriteľom. Jednotlivé druhy aktív sú rozdelené do štyroch skupín podľa rizikovej váhy (0, 20, 50, 100 % - vid' Tab.č. 2 Rizikové váhy). Z hľadiska stability pre banku je výhodnejšie mať vyššie percento kapitálovej primeranosti. Platí zásada, že čím má banka vyšší podiel kapitálu k rizikovo váženým aktívam, tým je banka stabilnejšia.

Pred nadobudnutím účinnosti uvedeného opatrenia Národnej banky Slovenska platilo Opatrenie č. 2 Národnej banky Slovenska z 31. 1. 1994 o kapitálovej primeranosti bánk. Tab.č.3 vyjadruje minimálnu výšku kapitálovej primeranosti bánk na Slovensku, ktoré banky museli dosiahnuť.

Tab.č.3: Stanovenie kapitálovej primeranosti bánk

Dátum dosiahnutia kapitálovej primeranosti	Minimálna kapitálová primeranosť
31. 12. 1994	6,75 %
31. 12. 1995	7,25 %
31. 12. 1996	8,00 %

V Tab. č. 3 uvedená kapitálová primeranosť bola stanovená s podmienkou, že akonáhle ju banka dosiahne, je povinná ju naďalej udržiavať. Kapitálová primeranosť jednotlivých bánk je uvedená v Tab. č. 4 Kapitálová primeranosť bánk.

Tab. č. 4: Kapitálová primeranosť bánk (v %)²

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	30.6. 1999
Bank Austria (SR)			51,3	20,8	12,29	9,35	
Banka Slovakia				51,4	46,48	42,58	38,79
Credit Lyonnais Bank Slovakia		62,5	30,1		11,44	13,26	24,52
Creditanstalt		157,8	32,8	19,3	17,88	14,56	11,30
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	30.6. 1999
Devín banka		33,3	13,1	21,3	21,96	18,44	10,42
Investičná a rozvojová banka	6,5	7,8	7,4	3,5			
Istrobanka	39,9	25,3	14,6	8,8	11,00	11,16	10,44
Komerční banka Bratislava			108,7	27,9	16,81	11,58	19,46
Ľudová banka	38,4	24,9	23,1	19,4	20,45	14,96	17,65
Poľnobanka	8,1	9,2	8,6	9,2	9,73	10,57	
Poštová banka	24,2	21,3	10,1	8,0	9,27	9,61	8,07
Priemyselná banka	24,1	22,7	17,2	12,4	9,95	8,26	6,53
Prvá komunálna banka	39,0	17,2	8,6	8,3	10,93	10,82	11,18
Prvá stavebná sporiteľňa		35,9	29,7	33,5	45,92	43,11	39,38
Slovenská kreditná banka	60,0	36,0	12,0	14,8	10,37	10,21	10,72
Slovenská sporiteľňa	6,3	6,9	7,3	8,3	7,42	6,62	2,98
Stavebná sporiteľňa VUB Wustenrot		112,4	45,7	41,9	34,07	32,66	24,29
Tatra banka	11,6	10,8	12,9	12,4	15,69	15,05	19,42
Všeobecná úverová banka	7,3	8,2	4,8	7,2			

² Tabuľka uvádza len niektoré banky. Dve z uvedených bánk ku 31. 10. 1999 sú v nútenej správe – Investičná a rozvojová banka a Priemyselná banka.

Kvalita aktív

Kvalita aktív a jej vývoj značne ovplyvňuje vývoj kapitálovej primeranosti, výnosnosti aj likvidity.

Zlá štruktúra a kvalita portfólia aktív prináša nižší výnos ako dobrá. Nižšia kvalita aktív znamená, že banka musí vytvárať väčšie rezervy, čo znižuje kapitál alebo spomaľuje jeho rast. Pri nižších výnosoch aj kapitál rastie pomalšie. Nízka kvalita aktív znižuje dôveru veriteľov v banku. Banka na to môže reagovať zvyšovaním úrokových sadzieb, aby „prilákala“ veriteľov. To však zvyšuje náklady na získavanie zdrojov – zdroje sa stávajú drahšími a v konečnom dôsledku zhoršuje celkový výsledok hospodárenia banky. Nízka kvalita aktív sa prejavuje aj v nesplácaní úverov (pohľadávok banky), čím sa zvyšuje riziko úpadku banky a banka sa ľahšie môže dostať do problémov s likviditou. Portfólio aktív banky je výsledkom práce manažmentu banky a svedčí teda aj o jeho kvalite.

V súvislosti s hodnotením kvality aktív najdôležitejším usmernením je povinnosť bánk pravidelne hodnotiť a klasifikovať svoje pohľadávky a vytvárať rezervy v požadovanej výške. Spôsob klasifikácie pohľadávok a výšku rezerv, ktoré je banka povinná k príslušným kategóriám pohľadávok vytvárať stanovujú pravidlá obozretného podnikania bánk o klasifikácii pohľadávok.

Bankový dohľad sa zameriava predovšetkým na sledovanie zmien, ku ktorým v tejto oblasti dochádza a na správnosť klasifikácie pohľadávok banky. Pri tom jeho cieľom je odhaliť hlavné príčiny zlepšovania alebo zhoršovania kvality aktív a možné následky. Skúma, či zmena kvality je spôsobená vonkajšími vplyvmi alebo chybami v rozhodovaní manažmentu, obchodnými rozhodnutiami alebo chybnými strategickými rozhodnutiami. V záujme odhalenia príčin bankový dohľad ďalej skúma objem aktív a vývoj jeho štruktúry. Výnosy portfólia aktív porovnáva s výnosmi na trhu, pričom zohľadňuje riziká obsiahnuté v aktívach.

Hodnotenie kvality aktív podáva verný obraz o stratégii banky a o jej úverovej politike.

Aby sa v našej ekonomike jednotne a správne vykazovali a oceňovali pohľadávky a podsúvahové záväzky bánk, ktoré by súčasne zohľadňovali riziká strát v nich obsiahnutých, Národná banka Slovenska vydala Opatrenie č. 3 Národnej banky Slovenska z 3.3.1995 o pravidlách hodnotenia pohľadávok a podsúvahových záväzkov bánk podľa rizík v nich obsiahnutých a pre tvorbu zdrojov na krytie týchto rizík.

V súlade s týmto opatrením banky pravidelne kategorizujú pohľadávky a podsúvahové záväzky podľa rizík v nich obsiahnutých alebo z nich vyplývajúcich. Zistenie uvedených rizík je výsledkom inventarizácie pohľadávok, ktoré sa vykonáva najmenej raz, respektíve štyrikrát za rok.

Riziko nezaplatenia - úverové riziko pohľadávky sa zisťuje analýzou klienta a pohľadávky podľa dvoch hlavných kritérií: podľa výsledkov finančnej analýzy a posúdenia hospodárskej situácie klienta a podľa dĺžky oneskorenia v splácaní záväzkov klienta voči banke.

Na základe zistenia rizík pri inventarizácii sa pohľadávky a podsúvahové záväzky zaraďujú do príslušnej kategórie pohľadávok. Podľa závažnosti rizika strát, ktoré obsahujú je vytvorených päť kategórií:

- štandardné pohľadávky (podsúvahové záväzky)

- štandardné pohľadávky s výhradou
- neštandardné pohľadávky (podsúvahové záväzky)
- pochybné a sporné pohľadávky (podsúvahové záväzky)
- stratové pohľadávky (podsúvahové záväzky).

Neštandardné pohľadávky, pochybné a sporné pohľadávky a stratové pohľadávky sú označované ako klasifikované pohľadávky.

Štandardné pohľadávky sú také pohľadávky, u ktorých nie je dôvod pochybovať o tom, že pohľadávka bude splatená včas a v plnej výške jej nominálnej hodnoty pri súčasnom dodržaní ostatných podmienok zmluvy. Patria sem pohľadávky, ktoré spĺňajú tieto podmienky:

- klient je solventný a jeho ekonomická situácia je taká, že sa v budúcnosti nepredpokladá ohrozenie splácania istiny, úrokov a platenie poplatkov,
- oneskorenia v platbách nie sú dlhšie ako 30 dní,
- klientovi bol poskytnutý správny druh úveru a klient použil úver na účely dohodnuté v úverovej zmluve.

Štandardné pohľadávky s výhradou sú pohľadávky u ktorých došlo ku zhoršeniu kritérií ich kvality, ale sa predpokladá, že budú splatené v plnej výške ich nominálnej hodnoty. V tejto kategórii sa vykazujú pohľadávky, u ktorých klient má hospodárske a finančné ťažkosti (očakáva sa, že by ich nemohol prekonať) alebo platby sa oneskorujú od 30 do 90 dní alebo klient neposkytol banke požadované finančné výkazy v lehote 30 - 90 dní alebo banka poskytla klientovi nesprávny úver alebo klient použil úver na iné účely ako bolo dohodnuté v úverovej zmluve.

Neštandardné pohľadávky sú pohľadávky s pravdepodobnosťou, že nebudú splatené v plnej výške ich nominálnej hodnoty, avšak splatenie väčšej časti ich nominálnej hodnoty je vysoko pravdepodobné. Sú to pohľadávky, u ktorých dlžník má výrazne zlý hospodársky vývoj a finančné a ekonomické ťažkosti, z čoho možno usudzovať, že sa stane platobne neschopným, alebo v platbách sa oneskoruje v rozsahu 90 - 180 dní alebo neposkytol banke finančné výkazy ani s oneskorením 90 - 180 dní.

Pochybné a sporné pohľadávky sú pohľadávky, ktorých splatenie dlžníkom vo výške nominálnej hodnoty je nepravdepodobné alebo sporné. Čiastočné splatenie je vysoko pravdepodobné. O pochybných pohľadávkach môžeme hovoriť, keď dlžník je nesolventný alebo sa oneskoruje v platbách od 180 do 360 dní alebo neposkytol bankou požadované finančné výkazy a údaje ani s oneskorením 180 -360 dní. Sporné pohľadávky predstavujú pohľadávky, o ktorých uznanie alebo zaplatenie druhou stranou sa vedie spor.

Stratové pohľadávky sú pohľadávky, ktoré sa javia ako nenávratné, prípadne návratné len čiastočne alebo po splnení mnohých podmienok. Majú tieto znaky. Klient neplatí záväzky viac ako 360, dní alebo neposkytol banke požadované finančné výkazy viac ako 360 dní alebo je v konkurznom konaní alebo v likvidácii.

Podľa uvedeného opatrenia pohľadávky, ktoré vznikli realizáciou podsúvahového záväzku voči tretej osobe alebo ktoré vznikli odstúpením od úverovej zmluvy alebo jej vypovedaním zo strany banky sa považujú za pochybné, prípadne stratové.

Reštrukturalizované pohľadávky sa zaraďujú do kategórie, kde boli pred reštrukturalizáciou, prípadne do rizikovejšej (okrem štandardných pohľadávok).

Banka v súlade so zásadou obozretného podnikania vytvára zdroje na krytie možných strát v dôsledku rizík obsiahnutých v pohľadávkach v minimálnej výške:

- 5 % z ich nominálnej hodnoty k štandardným pohľadávkam s výhradou
- 20 % z ich nominálnej hodnoty k neštandardným pohľadávkam
- 50 % z ich nominálnej hodnoty k pochybným a sporným pohľadávkam
- 100 % z ich nominálnej hodnoty k stratovým pohľadávkam, k splatným, ale k 31. 12. nezaplateným úrokom a poplatkom z klasifikovaných pohľadávok, k úrokom z klasifikovaných pohľadávok časovo rozlišovaných ako príjmy budúcich období, ktorých termín splatnosti je v budúcom období.

Na sledovanie a účinné riadenie vlastností a kvality pohľadávok a podsúvahových položiek banky sa vypracováva systém riadenia rizík. Z neho musia byť jasné riziká a možnosti ako ich možno znižovať.

Národná banka Slovenska venuje osobitnú pozornosť vývoju klasifikovaných pohľadávok posudzovaných v zmysle uvedeného patnia, ktoré okrážajú úverové riziko nenávratnosti istiny a nesprávania úrokov.

Vývoj štruktúry pohľadávok za bankový sektor Slovenskej republiky je uvedený v Tab.č.5.

Tab. č. 5: Vývoj štruktúry pohľadávok za bankový sektor Slovenskej republiky (v %)

Pohľadávky	1993	1994	1995	1996	1997	1998
štandardné	69,6	40,4	11,0	21,7	13,1	6,7
štandardné s výhradou	10,0	6,6	13,1	15,7	19,9	16,1
klasifikované	11,8	29,7	41,8	32,4	34,6	40,1
pochybné a sporné	5,8	9,2	4,4	3,1	2,8	3,0
stratové	2,8	14,1	29,7	27,1	29,6	34,1
Celkom	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ako to vyplýva z tabuľky, kvalita aktív sa v podmienkach našej ekonomiky neusatále zhoršuje.

Manažment

Hodnotenie manažmentu banky je založené na hodnotení ostatných prvkov systému hodnotenia. Synteticky poukazuje na hodnotenie ostatných prvkov systému a samotný úspech či neúspech manažmentu banky je tiež vyjadrený v hodnotení ostatných prvkov systému .

Pri hodnotení manažmentu banky bankový dohľad hodnotí vnútornú organizáciu banky, postavenie a pôsobnosť jednotlivých útvarov banky, úroveň rozhodovacieho a informačného systému banky. Súčasne hodnotí aj „celkovú“ politiku (vrátane úverovej) banky, účinnosť vnútrobankovej kontroly.

Súčasťou hodnotenia manažmentu banky je aj hodnotenie dodržiavania právnych predpisov bankou.

Výnosy

Hodnotenie vývoja a štruktúry výnosov je dôležitou súčasťou celkového hodnotenia banky. Na jeho základe je možné zhodnotiť obchodnú činnosť a správnosť strategického zamerania banky. Vo výnosoch sa odzrkadľuje aj vývoj kvality aktív. Výnosy predstavujú zdroj zvyšovania kapitálu banky. Vlastný kapitál banky a jeho zvyšovanie v konečnom dôsledku ovplyvňuje postavenie banky na trhu a jej možnosti zvyšovania výnosov.

Dôležitou súčasťou výnosov banky sú úroky a poplatky, ktoré banka získava za poskytovanie služieb. Zo svojich výnosov uhrádza svoje náklady, ako úrokové, tak aj prevádzkové a je povinná vytvárať aj účelovo viazané rezervy.

Pre správne hodnotenie hospodárenia banky je potrebné posúdiť ako je banka schopná prispôbovať sa zmenám úrokových sadzieb na trhu. Jej schopnosť prispôbovať sa týmto zmenám závisí od pomeru fixnej a variabilnej zložky jej úrokových sadzieb.

Celkový výsledok hospodárenia banky môže byť zisk alebo strata. Na základe tohoto ukazovateľa však nemôžeme porovnávať banky. Nevieme ako je zhodnocovaný kapitál akcionárov, ako sú riadené aktíva a pasíva, resp. nákladovosť banky. Aby sme získali tieto informácie musíme poznať hodnotu ukazovateľov ROA a ROE.

Ukazovateľ návratnosti kapitálu ROE

čistý zisk po zdanení / priemerné fondy akcionárov (priemerný kapitál)

meria výkonnosť banky. Akcionárom naznačuje, ako efektívna je ich investícia do akcií.

Ukazovateľ návratnosti aktív ROA

čistý zisk po zdanení / priemerné aktíva

meria ako efektívne sú využívané aktíva na vytváranie zisku.

Po vyčíslení a analýze týchto ukazovateľov už je možné hodnotiť výsledky hospodárenia banky

Likvidita

Plynulý chod banky si vyžaduje neustálu schopnosť uhrádzať svoje záväzky, teda dodržiavať likviditu. Banka je povinná zabezpečiť dostatok likvidných prostriedkov na uhrádzanie svojich záväzkov. Preto je nevyhnutné neustále hodnotiť schopnosť banky zabezpečovať vysokolikvidné prostriedky v potrebnej výške či už prostredníctvom svojich

služieb, ktoré poskytuje alebo v rámci medzibankového trhu prípadne zo zdrojov centrálnej banky.

Záver

Rozvoj finančných trhov a tým aj bánk si vynútil vznik bankového dohľadu ako orgánu, ktorý má záujem i povinnosť zabezpečiť bezpečné fungovanie bankového systému. Aby túto úlohu mohol splniť stanovuje pravidlá obozretného podnikania, ktoré banky sú povinné dodržiavať. Ich nedodržiavanie môže viesť ku značným problémom banky, v konečnom dôsledku až k úpadku banky.

Napriek tomu, že národné pravidlá obozretného podnikania bánk vychádzajú z medzinárodných štandardov, v mnohých krajinách dochádza k úpadkom bánk. Je to spôsobené vo väčšine prípadov nedodržaním stanovených pravidiel.

Pred bankovým dohľadom na prelome tisícročí stojí ešte mnoho úloh, aby donútili banky správať sa obozretno, aby nehazardovali s dôverou veriteľov a s ich peniazmi.

Literatúra:

- [1] Bačová, M.: Východiská úverovej politiky bánk. In: Acta Oeconomica Cassoviensia No 1. Košice 1997. s. 276-308.
- [2] Bánfi, T. a kol.: Bank[zemtan – egyetemi tank–nyv. Budapesti k–zgazdaságtudományi egyetem. Pénz[gyi intézet. Budapest, 1998. 348 s.
- [3] Hlavatá, I.: Menová analýza a prognóza. ES EU Bratislava, 1995. 284 s.
- [4] Kafková, E.: Informácie – nevyhnutný zdroj trvalej prosperity poisťovní. In.: Poistné rozhlády 1998.
- [5] Mishkin F., S.: Ekonomie peněz, bankovníctví a finančních trhů. (Kolumbijská univerzita, preklad 2. Vydania). Vyšlo: na pokračovanie v časopise Finance a úvěr, Economia, Praha 1991.
- [6] Polouček, S.: České bankovníctví na přelomu tisíciletí. Ethics. Ostrava, 1999. 208 s.
- [7] Vestníky NBS
- [8] Výročná správa NBS 1998
- [9] Trend 1999

Kontaktná adresa:

Ing. Monika Bačová, Ekonomická univerzita v Bratislave, Podnikovohospodárska fakulta v Košiciach, Tajovského 13, 041 32 Košice

☎ 095 / 622 19 55, 095 / 622 38 14

fax: 095 / 765 975

e-mail: bacova@euke.sk

Recenzoval: doc. Ing. Pavel Duspiva, CSc., Katedra ekonomiky, financi a účetnictví, FES, UPa